

Policy Brief 15.06.2024: Finansiering av forskning

Betydningen av ekstern finansiering for faglig profil og midlertidighet

Kaja Wendt, SSB/NIFU

Hva er virkningene av ekstern finansiering for norske forskningsmiljøer? I denne innsikten ser vi på forholdet mellom basisfinansiert og eksternt finansiert forskning i norsk forskning. Vi viser hvordan finansieringen er fordelt på fagområder og institusjoner og hvordan ekstern finansiering henger sammen med tematiske prioriteringer og midlertidighet.

Ekstern finansiering av norske forskningsinstitusjoner

Betydelig FoU-vekst i UoH-sektoren siste 20 år

I universitets- og høyskolesektoren har det vært en realvekst i FoU-utgiftene fra 2001 til 2021 på 120 prosent. FoU-aktivitetens finansiering over grunnbudsjettene har økt noe mer enn ekstern finansiering med hhv. 128 og 105 prosent realvekst i perioden. Hvis vi ser bort fra kapitalutgiftene til FoU (som her hovedsakelig er FoU-andelen av utgifter til bygg) var realveksten i driftsutgifter til FoU over grunnbudsjett 127 prosent, mens eksterne midler vokste med 113 prosent i perioden. Ekstern finansiering omfatter både offentlige kilder utenom basisbevilgning, finansiering fra næringslivet, ulike fond, EUs rammeprogram for forskning og innovasjon og øvrig utenlandsk finansiering.

Stabil andel ekstern finansiering.

De siste 20 årene har finansieringen av norske universiteter og høyskoler vært fordelt med 2/3 finansiert over grunnbudsjettet og de resterende 1/3 som ekstern finansiering, med noen variasjoner. Andelen ekstern finansiering var oppe i 38 prosent i 2005 og 2007, der-

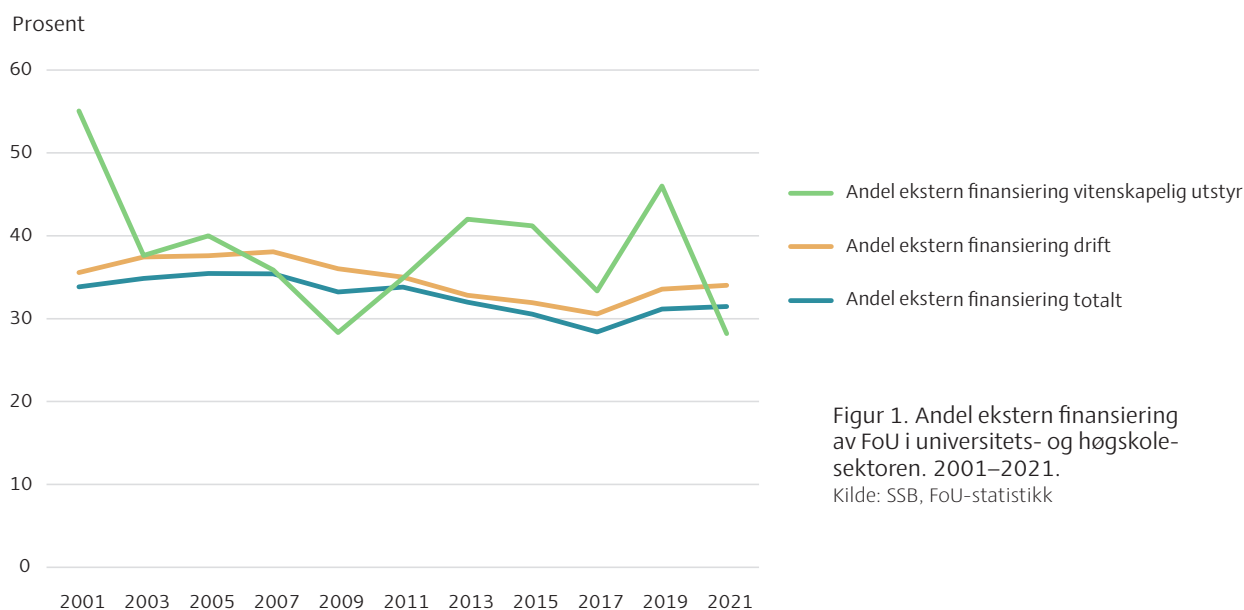
etter gikk andelen gradvis ned til 31 prosent i 2017, mens den deretter har økt noe og utgjorde 34 prosent i 2021. Denne andelen er lavere enn i de fleste andre sammenliknbare land (se bl.a. Solberg og Drange, 2024).

Mest ekstern finansiering innenfor MNT-fag

Det er en klar variasjon i andelen ekstern finansiering av FoU mellom fagområder og innenfor fagområder

Dataene i denne studien

FoU-statistikken i universitets- og høyskolesektoren (UoH-sektoren) og instituttsektoren er offisiell statistikk og baserer seg på en kartlegging av ressurser til FoU basert på spørreskjema til forskningsutførende enheter (toårig i UoH-sektoren), samt administrative data. Skjema går til fagenhetene, det vil primært si institutt-/avdelingsnivå i UoH-sektoren, noen få svarer på fakultetsnivå. Spørsmålene omfatter FoU-aktivitetens finansiering og faglige innretning, blant annet angir respondentene FoU-aktivitetens fordeling på forskningstype (grunnforskning, anvendt forskning og utviklingsarbeid) og tematisk innretning etter regjeringens Langtidsplan for forskning og høyere utdanning. SSB vedlikeholder også et forskerpersonalregister, som oppdateres årlig og som omfatter forskere/faglig personale som deltar i FoU samt høyere teknisk-administrativt personale i de aktuelle sektorene. Dataene stammer fra lærestedenes rapportering til Kunnskapsdepartementet via HK-dir, samt rapportering direkte fra forskningsinstitutter og helseforetak.

Figur 1. Andel ekstern finansiering av FoU i universitets- og høyskolesektoren, 2001–2021.

Kilde: SSB, FoU-statistikk

over tid. Tabell 1 viser utviklingen de siste ti årene fordelt på fagområder. Sist oppdaterte tall viser at andelen ekstern finansiering er høyest innenfor matematikk og naturvitenskap, mens humaniora og kunsthøgskolen har den laveste andelen. Her står ekstern finansiering for omkring en fjerde-

del av driftsutgiftene til FoU. Den største endringen finner vi innenfor teknologi, hvor andelen ekstern finansiering har gått ned fra 52 til 42 prosent de siste ti årene. Fagområdet landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin har blitt stadig mindre og små endringer kan gi utslag noe vi ser av andelen de siste årene.

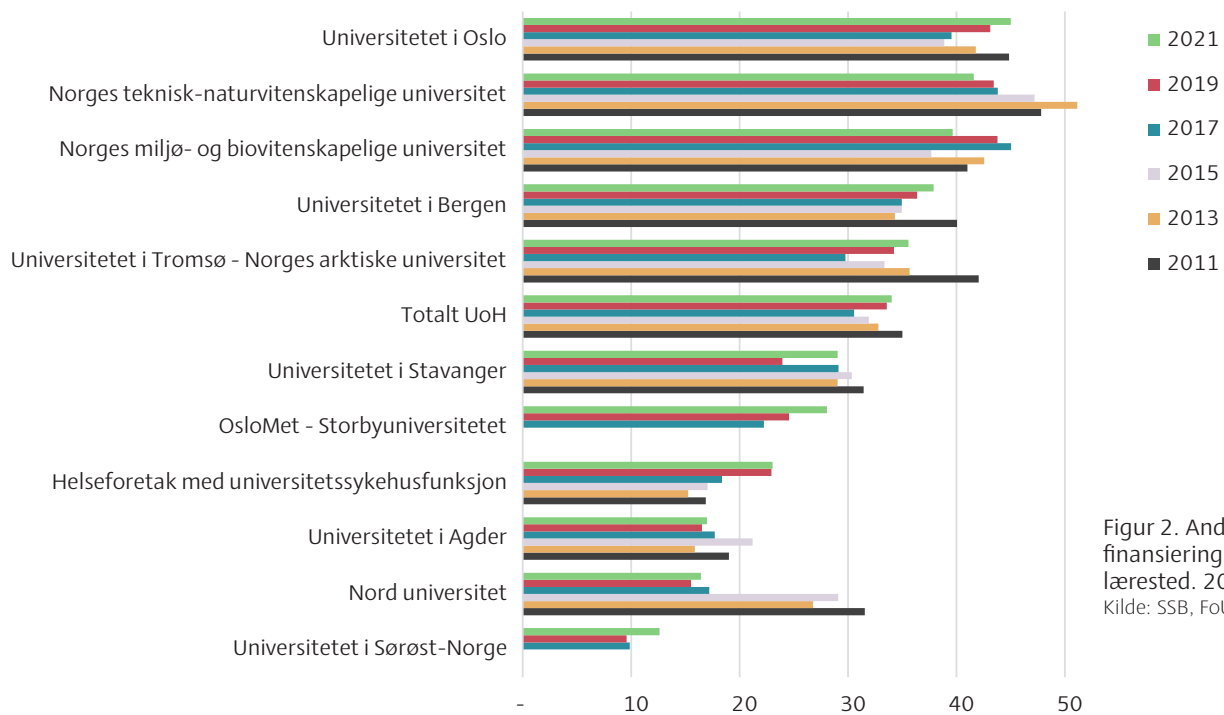
Tabell 1. Andel ekstern finansiering av driftsutgifter til FoU i UoH-sektoren etter fagområde, 2011–2021.

Andel ekstern finansiering av driftsutgifter til FoU	2011	2013	2015	2017	2019	2021
Humaniora og kunsthøgskolen	23	22	20	19	21	24
Samfunnsvitenskap	27	25	24	21	26	30
Matematikk og naturvitenskap	48	47	42	40	43	45
Teknologi	52	49	46	45	43	42
Medisin og helsefag uten universitetssykehus	43	42	44	39	42	38
Universitetssykehus	17	15	17	18	23	23
Landbruks- og fiskerifag og veterinærmedisin	39	38	37	53	49	37
Totalt	35	33	32	31	34	34
Totalt læresteder (ekskl. universitetssykehus)	39	37	35	33	36	36

Variasjoner mellom institusjonene

Den høyeste andelen ekstern finansiering av FoU finner vi blant de store breddeuniversitetene. Universitetene i Oslo (UiO), Universitetet i Bergen (UiB), UiT Norges arktiske universitet, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet (NTNU) og Norges miljø- og biovitenskapelige universitet (NMBU) hadde alle en andel ekstern finansiering på omkring 40 prosent i 2021. UiO lå høyest blant disse med 45 prosent. De ny-

ere universitetene har en langt lavere andel ekstern finansiering av sin FoU-aktivitet, f.eks. hadde Universitetet i Sørøst-Norge (USN) en andel på 13 prosent. Dette kan henge sammen med at de nye universitetene springer ut av tidligere høyskoler, hvor FoU-aktiviteten har vært betydelig lavere enn ved de største universitetene. Universitetssykehusene hadde 23 prosent ekstern finansiering i 2021.

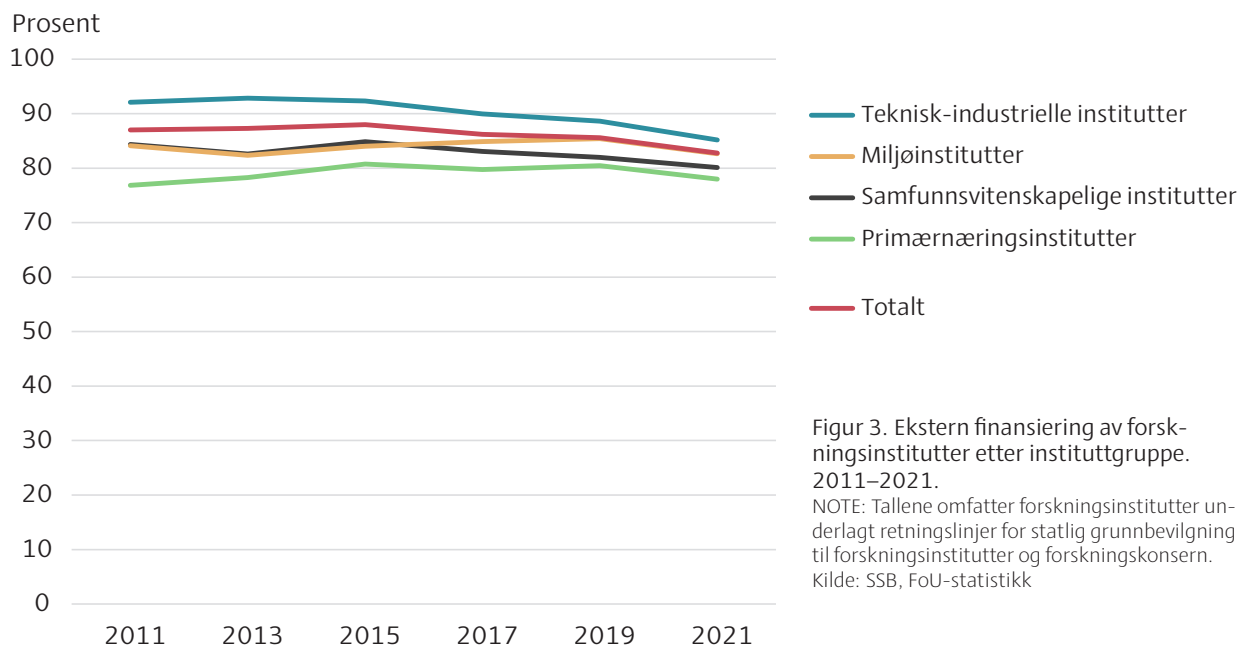

Figur 2. Andel ekstern finansiering av FoU etter lærested. 2011–2021. Kilde: SSB, FoU-statistikk

Teknisk-industrielle institutter har høyest ekstern finansiering

Norske forskningsinstitutter er i all hovedsak finansiert av eksterne midler. Aller høyest er andelen blant teknisk-industrielle institutter med omkring 80 prosent ekstern finansiering de siste årene. Grunnfi-

nansieringen består av grunnbevilgning, eventuelle strategiske instituttsatsinger og Retur-EU-midler, og utgjorde i gjennomsnitt 17 prosent av forskningsinstituttens samlede finansiering av FoU i 2021.

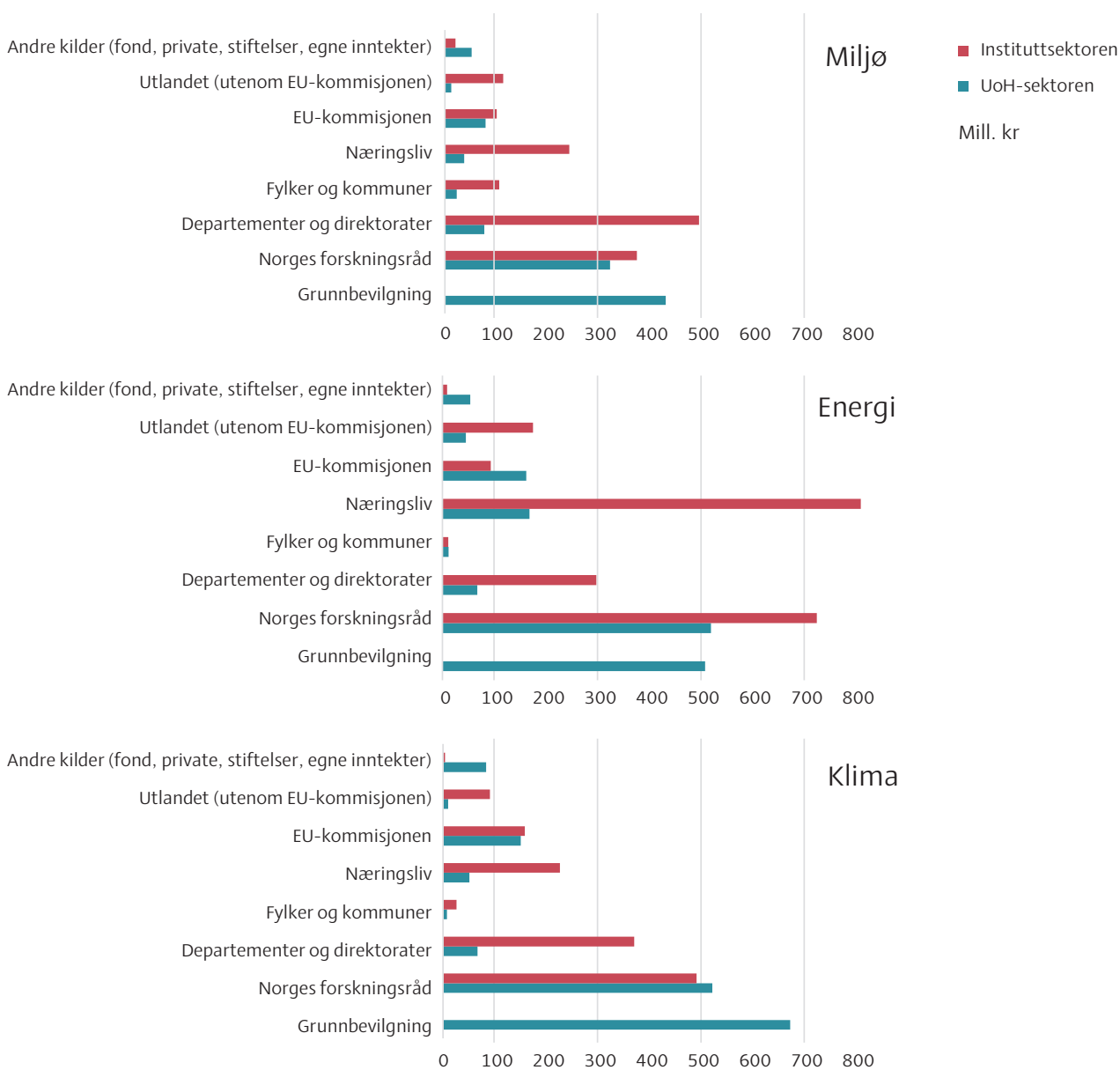
Figur 3. Ekstern finansiering av forskningsinstitutter etter instituttgruppe. 2011–2021. NOTE: Tallene omfatter forskningsinstitutter underlagt retningslinjer for statlig grunnbevilgning til forskningsinstitutter og forskningskonsern. Kilde: SSB, FoU-statistikk

Politisk prioriterte temaområder har mer ekstern finansiering.

Et hovedargument for ekstern finansiering av forskning er gjerne at slik finansiering er mer egnet for å rette innsatsen inn mot prioriterte temaområder. Den norske FoU-statistikken gir mulighet for å identifisere hvilke temaområder FoU-innsatsen er innrettet mot, og hva slags finansiering som ligger til grunn.

Tallene bekrefter at politisk prioriterte temaområder har en høyere andel ekstern finansiering enn det som er tilfellet for FoU-utgiftene generelt. I UoH-sektoren stod ekstern finansiering for hele 67 prosent av FoU-aktiviteten knyttet til energi og hhv. 57/58

prosent for klima og miljø i 2021. Dette er med andre ord områder der det er betydelig tilgang på eksterne prosjektmidler. Norges forskningsråd og EU er viktige kilder for finansiering innenfor alle de tre nevnte områdene. For enhetene i instituttsektoren inngår grunnfinansieringen i bevilgningene fra Norges forskningsråd, og det er derfor ikke mulig å trekke skillet mellom grunnfinansiering og ekstern finansiering direkte når det gjelder tematiske prioriteringer. Tallene viser likevel at ekstern finansiering er avgjørende for instituttsektorens FoU knyttet til tematiske poririteringer.

Figur 4 Finansiering av FoU innenfor klima, miljø og energi for UoH- og instituttsektoren etter finansieringskilde. 2021. Kilde: SSB, FoU-statistikk

Midlertidige stillinger og ekstern finansiering

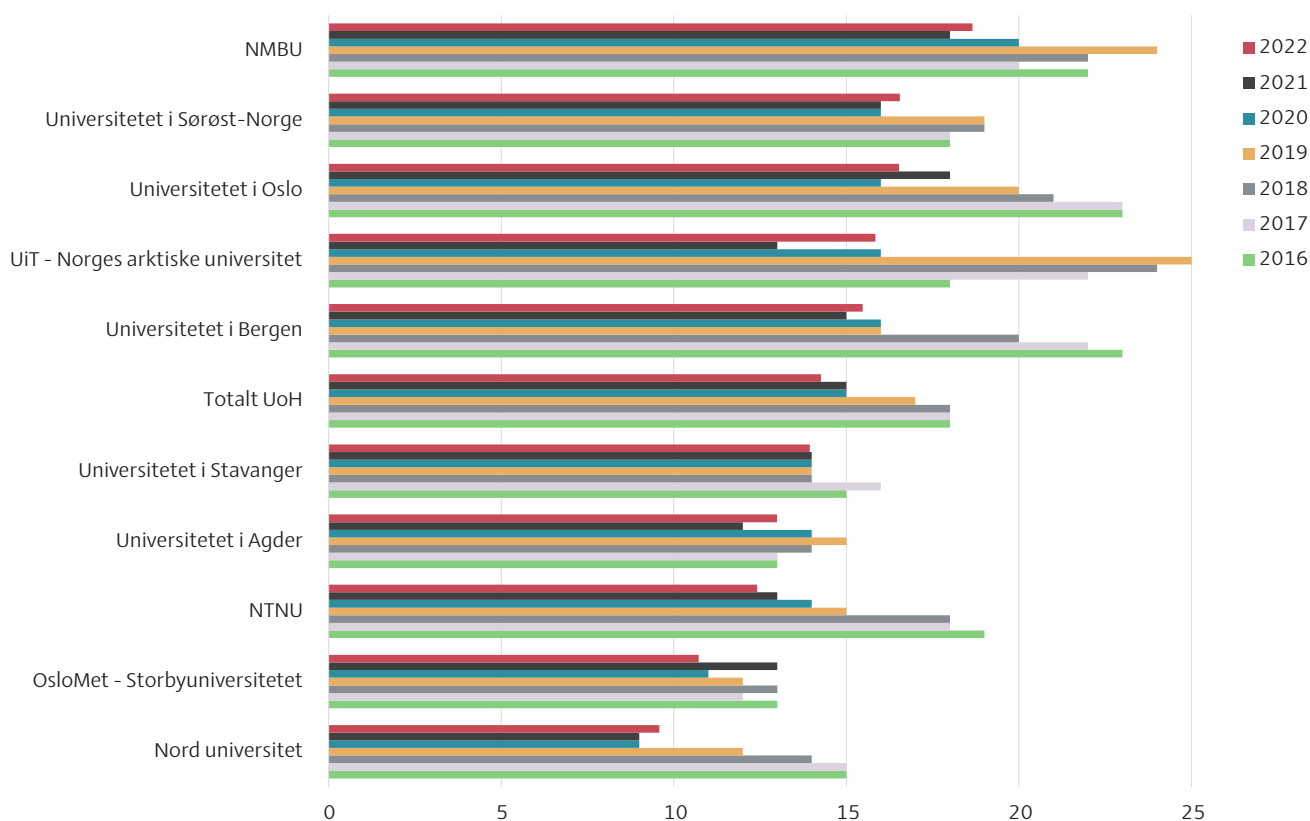
Ekstern finansiering er gjerne tidsbegrenset og knyttet til konkrete prosjekter. Derfor har ekstern finansiering ofte blitt forbundet med bruk av midlertidige forskerstillinger. Nedenfor undersøker vi i hvilken grad dette er tilfellet ved norske universiteter og høyskoler.

Andelen midlertidighet er høy, men på vei ned

Utenom rekrutteringsstillinger har andelen midlertidig ansatte (se tekstboks) i UoH-sektoren gått ned fra 18 til 14 prosent siden 2016. Dette er fremdeles høyere enn midlertidighetstall for samfunnet totalt, som ligger på omkring 10 prosent.

Dataene om midlertidige stillinger i UoH-sektoren

Lærestedene har siden 2015/2016 rapportert alle ansettelsesforhold etter fast eller midlertidig stillingsforhold og disse dataene inngår i SSBs forskerpersonalregister. Om lag ti prosent av forskere har flere ansettelsesforhold og flere finansieringskilder; i registeret blir disse henført til én kategori etter mestkriteriet. I Statistikkbanken hos SSB publiseres tall om ansettelse uten rekrutteringsstillingene postdoktor, stipendiat og vitenskapelig assistent.

Figur 5. Andel midlertidig ansatte ved universitetene og totalt i UoH-sektoren. 2016-2022.

NOTE: Ekskl. rekrutteringsstillinger, samt universitetssykehus, KRUS, Forsvarets høyskole og UNIS.

Kilde: SSB, Forskerpersonalregisteret

Fag- og kjønnsvariasjoner

Blant fagområdene er det innenfor humaniora og kunsthøgskolefag vi finner den høyeste andelen midlertidig ansatte med 21 prosent, mens samfunnsvitenskap har den laveste andelen med 12 prosent. Kvinner har med nær 16 prosent en noe høyere andel midlertidig ansettelse enn mennene med 13 prosent midlertidighet i 2022.

Når vi sammenholder ansettelsesforhold med FoU-utgifter, er det naturlig å også inkludere rekrutteringsstillingene. Om lag 1/3 av disse stillingene har ekstern finansiering. Men det må samtidig påpekes at rekrutteringsstillingene (postdoktor, stipendiat og vitenskapelig assistent) er midlertidige per definisjon, og dermed kan anses som en form for naturlig midlertidighet.

Andelen ekstern finansiering korrelerer med andre kjennetegn ved FoU-aktiviteten.

Våre tall viser at andelen ekstern finansiering korrelerer positivt med andel midlertidig ansatte (0,28). Videre ser vi at ekstern finansiering korrelerer positivt med andel grunnforskning (0,32) og totalt antall ansatte (0,27, tabell 2). Med andre ord indikerer ana-

lysen at institutter/avdelinger med høy andel ekstern finansiering også har høy andel midlertidig ansatte og høy andel grunnforskning. At ekstern finansiering korrelerer med grunnforskning, kan skyldes at en stor del av UoH-sektorens eksterne finansiering kommer i form av Forskningsrådets midler til forskerprosjekter og senterordninger, som i stor grad gir rom for grunnleggende forskning. Ekstern finansiering ser også ut til å være mer utbredt blant enheter med mange ansatte.

Ser vi på fagområder, er korrelasjonen mellom ekstern finansiering og midlertidighet særlig høy innen humaniora og kunsthøgskolefag og teknologi. Korrelasjonen mellom eksternfinansiering og grunnforskning er imidlertid svakt negativ innen samfunnsvitenskap og klart negativ innen humaniora og kunsthøgskolefag. For humaniora og kunsthøgskolefag ser det altså ut til at ekstern finansiering slår annerledes ut enn for sektoren totalt: Dette fagområdet har for øvrig den laveste andelen ekstern finansiering (tabell 1), men samtidig den høyeste andelen midlertidighet ([SSBs statistikktabell 14026](#)). Det er særlig innenfor kunsthøgskolefagene at andelen midlertidige stillinger er høy.

Tabell 2. (Bivariat) Korrelasjon mellom andel ekstern finansiering og (1) andel midlertidig ansatte, (2) andel grunnforskning og (3) totalt antall forskere i universitets- og høyskolesektoren, innenfor hvert fagområde og totalt. 2021.

	Humaniora og kunsthøgskolefag	Samfunnsvitenskap	Matematikk og naturvitenskap	Teknologi	Medisin og helsefag	Totalt
Andel midlertidig ansatte	0,50	0,25	0,23	0,43	0,35	0,28
Andel grunnforskning	-0,33	-0,06	0,30	0,34	0,49	0,32
Totalt antall ansatte	-0,27	-0,08	0,57	0,58	0,27	0,27

Flesteparten av de midlertidig ansatte forskerne personer er finansiert over basisbevilgningen

Selv om ekstern finansiering generelt korrelerer med midlertidige stillinger, er likevel de fleste midlertidig ansatte finansiert over UoH-institusjonenes grunnbudsjetter. Utenom rekrutteringsstillingene er nærmere 2000 midlertidig ansatte finansiert over grunnbudsjettene, mens bare 600 er finansiert av eksterne midler. De som er midlertidig ansatt med grunnfinansiering er, i synkende rekkefølge øvrig faglig personale¹, førsteamanuenser, ledere, forskere, professorer og noen få amanuenser/dosenter.

Hvis vi inkluderer rekrutteringsstillinger, er andelen forskerpersonale med midlertidig ansettelsessta-

tus ved lærestedene 43 prosent og totalt 70 prosent av disse er finansiert over basisbevilgningen.

Konklusjon

Ekstern finansiering er en viktig mekanisme for å finansiere forskning i de fleste land. Det finnes imidlertid ingen klar standard for hvor mye den eksterne finansieringen bør utgjøre av den samlede finansieringen. Som vi har vist i dette notatet, varierer betydningen av ekstern finansiering betydelig mellom fag, institusjoner og mellom grupper av forskere. Notatet rokker også ved to utbredte oppfatninger rundt virkningene av ekstern finansiering:

1. Øvrig faglige personale omfatter høyskolelektorer og spesialisthelsestillinger

For det første blir det ofte hevdet at ekstern finansiering bidrar til økt midlertidighet, fordi midlene som oftest er begrenset i tid. Våre tall viser imidlertid at det er basismidlene som finansierer flest midlertidige stillinger. Når vi ekskluderer rekrutteringsstillinger fra beregningen, er det kun 21 prosent av de i midlertidig stilling som er eksternfinansiert. En forklaring på dette kan være at eksternfinansiering brukes til langt mer enn midlertidige stillinger, bl.a. til innkjøp av data og utstyr og til å lønne fast ansatte forskere som for en periode skal jobbe med et eksternfinansiert prosjekt («frikjøp»). For øvrig er det store forskjeller mellom fag i hva slags ressurser forskning krever (eksperimenter, feltarbeid, forsøk etc.) og derfor trolig store forskjeller i hva eksternfinansiering brukes til.

For det andre er ekstern finansiering gjerne forbundet med tematisk styrt eller anvendt forskning,

mens grunnfinansieringen antas å sikre den grunnleggende forskningen. Våre tall indikerer imidlertid at ekstern finansiering generelt er positivt korrelert med andel grunnforskning. Unntakene er samfunnsvitenskap, hvor korrelasjonen er svakt negativ og humaniora og kunsthøgskolen, hvor den er merkbart negativ.

Referanser

Proba samfunnsanalyse (2023): Analyse av ekstern finansiering og midlertidighet i universitets- og høyskolesektoren Utarbeidet for Kunnskapsdepartementet [Proba-rapport nr. 2023-7](#).

SSB (2024): Tabeller om [ansettelsesform](#), 14026, 14027, 14028 og tabell om [finansiering](#) i UoH-sektoren 13513.

Solberg, Espen og Drange, C (2024) Komparativ analyse av finansieringsformer, utviklingstrekk og betydning av ekstern konkurranseutsatt finansiering i utvalgte land. [NIFU Innsikt 2024:2](#).

Tabell 3. Antall og andel forskere/faglig personale etter stilling, finansiering og ansettelse ved lærestedene. 2021.

Stilling	Totalt antall forskere	Totalt antall midl. forskere	Andel midl. forskere	Forskere med ekstern fin.	Andel m. ekstern fin.	Antall midl. m. ekstern fin.	Andel midl. m. ekstern fin.	Antall midl. m. basisfin.	Andel midl. m. basisfin.
Professor	4 503	130	3 %	193	4 %	13	10 %	115	88 %
Dosent	194	6	3 %		0 %		0 %	6	100 %
Leder	482	351	73 %	8	2 %	6	2 %	345	98 %
Førsteamanuensis	5 052	376	7 %	12	0 %		0 %	374	99 %
Amanuensis	181	13	7 %		0 %		0 %	8	62 %
Førstelektor	1 010	87	9 %		0 %		0 %	87	100 %
Øvrig faglig	4 265	962	23 %	11	0 %	3	0 %	939	98 %
Forsker	1 968	743	38 %	1 363	69 %	547	74 %	195	26 %
Postdoc	1 729	1 725	100 %	1 035	60 %	1 033	60 %	692	40 %
Stipendiat	6 433	6 429	100 %	1 616	25 %	1 616	25 %	4 799	75 %
Vitass	479	478	100 %	131	27 %	131	27 %	347	73 %
Totalt	26 296	11 300	43 %	4 369	17 %	3 349	30 %	7 907	70 %
Ekskl rekr	17 655	2 668	15 %	1 587	9 %	569	21 %	2 069	78 %

NIFU

Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning

Nordic Institute for Studies in Innovation, Research and Education

NIFU er et uavhengig samfunnsvitenskapelig forskningsinstitutt som tilbyr handlings- og beslutningsorientert forskning til offentlig og privat sektor. Forskningen omfatter hele det kunnskapspolitiske området – fra grunnopplæring, via høyere utdanning til forskning, innovasjon og kompetanseutvikling i arbeidslivet.

NIFU

PB 2815 Tøyen, NO-0608 Oslo
www.nifu.no | post@nifu.no

NIFU-Innsikt
ISSN 2704-0771